

Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 20 kwietnia 2023 r., III CZP 122/22

Julita Zawadzka

Doktor nauk prawnych, adwokat, adiunkt w Katedrze Prawa Cywilnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego.

✉ julita.zawadzka@uj.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-9255-7468>

Commentary on the Resolution of the Polish Supreme Court Dated 20 April 2023 (III CZP 122/22)

In its resolution of 20 April 2023, the Polish Supreme Court for the first time unequivocally ruled on the scope of the State Treasury's succession in the case of entities struck off the National Court Register (NCR). The Supreme Court correctly determined that the State Treasury is the general legal successor of entities struck off the NCR and that this succession includes not only its assumption of the rights but also of the obligations of those entities, with the State Treasury's liability for the liabilities acquired after the legal predecessor being limited to the property acquired after that predecessor. This, in turn, led the Supreme Court to the final (equally well-founded) conclusion that a creditor of an entity struck off the NCR who asserts his claim against the new debtor, i.e. the State Treasury, is not required to prove the acquisition by the State Treasury of the property of the entity struck off the NCR resulting in the State Treasury's liability for the acquired liabilities because the determination of the property from which the creditor may obtain satisfaction occurs at the stage of enforcement proceedings.

Słowa kluczowe: następstwo prawne, Krajowy Rejestr Sądowy, wykreślenie podmiotu z KRS, ograniczenie odpowiedzialności, dług, odpowiedzialność

Key words: legal succession, National Court Register, removal from the National Court Register, limitation of liability, debt, liability

[https://doi.org/10.32082/fp.4\(78\).2023.1206](https://doi.org/10.32082/fp.4(78).2023.1206)

Teza: Uwzględniając powództwo przeciwko Skarbowi Państwa na podstawie art. 25e ust. 2 ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 2436), sąd zastrzega

pozwanemu prawo powoływania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie odpowiedzialności z nabytego mienia (art. 319 k.p.c.).

1.

Teza uchwały¹ ogranicza się do szczegółowej kwestii dotyczącej treści wyroku zapadłego przeciwko Skarbowi Państwa i zastrzeżenia w nim Skarbowi Państwa prawa do powoływania się w postępowaniu egzekucyjnym na ograniczenie jego odpowiedzialności wynikające z art. 25e ust. 2 u.KRS. Znaczenie tej uchwały jest jednak dużo większe, niż wskazywałaby na to sama teza, chociaż tej ostatniej też nie sposób odmówić doniosłości. Praktyczne konsekwencje stanowiska wyrażonego w tezie zostaną omówione w końcowej części glosy (pkt 6), ale zacząć trzeba od zwrócenia uwagi na zagadnienia poruszone w uzasadnieniu uchwały, które w istocie są nawet bardziej kluczowe niż teza.

zaistniałej w konkretnej sprawie, ale merytorycznie jest ono nietrafne. Nabycie przedsiębiorstwa, nawet w całości, i nawet od syndyka w postępowaniu upadłościowym obejmującym likwidację majątku upadłego, pozostaje tylko szeregami sukcesji singularnych i nie może być utożsamiane z następstwem prawnym pod tytułem ogólnym (nawet z tzw. sukcesją uniwersalną częściową). Zagadnienie to, choć nadzwyczaj interesujące, nie może być tu szerzej omawiane. Warto jednak podkreślić, że wyrok ten zapadł w zasadniczo odmiennym stanie prawnym – sprzed wejścia w życie art. 317 ust. 3 ustawy z 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe³, dodanego na mocy art. 428 pkt 173 ustawy z 15 maja 2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne⁴. Brak tej regulacji zmuszał wówczas sądy do przyjmowania roz-

Rozstrzygnięcie zamieszczone w tezie glosowanej uchwały stanowi konsekwencję przyjętego przez SN w uzasadnieniu uchwały zapatrywania o wstąpieniu przez Skarb Państwa również w obowiązki podmiotu wykreślonego z KRS.

Uchwała została obszernie uzasadniona z odwołaniem do argumentów natury zarówno ogólnosystemowej, jak i celowościowej oraz funkcjonalnej. Zbędne wydaje się powtarzanie racji przytoczonych przez SN, które należy uznać za trafne, poza niewielkimi wyjątkami. Niepotrzebnie bowiem SN odwoływał się do wyroku SN z 23 listopada 2012 r. (IV CSK 598/12)² i wyrażonego tam zapatrywania o następstwie prawnym pod tytułem ogólnym jako konsekwencji nabycia przedsiębiorstwa upadłego w postępowaniu upadłościowym. Stanowisko zajęte przez SN w tym wyroku było podyktowane względami pragmatycznymi i stanowiło niejako próbę „uratowania” sytuacji

więzań pozwalających wprawdzie wydać sprawiedliwe rozstrzygnięcie w konkretnej sprawie, ale wątpliwych, a niekiedy wręcz błędnych z dogmatycznego punktu widzenia. Z takich rozstrzygnięć, do których należy zaliczyć również to przyjęte w wyroku z 23 listopada 2012 r., nie powinno się wyprowadzać ogólnych wniosków obecnie, gdy ustał już „stan wyjątkowy”, który je wymusił.

W pozostałym zakresie argumenty SN zasługują na aprobatę. W ograniczonych ramach glosy warto jednak poczynić kilka uwag dotyczących samych źródeł wątpliwości wyrażonych w zagadnieniu prawnym przedstawionym Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia, a ujętych w pytaniu: „Czy na podstawie

1 Uchwała SN z 20 kwietnia 2023 r., III CZP 122/22, Biul. SN – IC 2023, nr 5–6.

2 LEX nr 1284765.

3 Tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1520 ze zm.

4 Tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 2309 ze zm.

art. 25e ust. 2 u.KRS odpowiedzialność Skarbu Państwa uwarunkowana jest wcześniejszym wykazaniem, że istnieje potencjalne mienie wykreślonej spółki, które może zostać nabyte przez Skarb Państwa?⁵. Trzeba bowiem podkreślić, że zagadnienie to jest ściśle związane z kwestią następstwa prawnego Skarbu Państwa po podmiocie wykreślonym z KRS, a w szczególności z zakresem tego następstwa – czy sprowadza się ono tylko do wstąpienia przez Skarb Państwa w prawa podmiotu wykreślonego z KRS, czy też obejmuje zarówno prawa, jak i obowiązki tego podmiotu. Rozstrzygnięcie zamieszczone w tezie głosowanej uchwały stanowi konsekwencję przyjętego przez SN w uzasadnieniu uchwały zapatrywania o wstąpieniu przez Skarb Państwa również w obowiązki podmiotu wykreślonego z KRS.

2.

W tezie uchwała rozstrzyga wątpliwości dotyczące wykładni art. 25e (zwłaszcza ust. 1–2 i 4) u.KRS, które pojawiły się w praktyce niemal od razu po wejściu w życie tego przepisu⁶, a którym wtórują rozbieżne stanowiska wyrażane w literaturze. Oczywiście trzeba się liczyć z tym, że po podjęciu omawianej uchwały zagadnienie wcale nie przestanie być źródłem kontrowersji, ale być może uchwała ta przyczyni się do ujednoczenia orzecznictwa sądowego, które jak dotychczas podążało w różnych kierunkach. Wątpliwości, o których mowa, dotyczyły tego, czy wytaczając powództwo przeciwko Skarbowi Państwa w celu dochodzenia roszczenia powoda wobec podmiotu wykreślonego z KRS, powód powinien udowodnić istnienie jakiegokolwiek składnika mienia podmiotu wykreślonego z KRS, który nabył Skarb Państwa na podstawie art. 25e ust. 1 u.KRS i z którego Skarb Państwa mógłby w rezultacie ponosić odpowiedzialność wobec powoda. Zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie prezentowane były dwa stanowiska: pierwsze, udzielające na to pytanie odpowiedzi twierdzącej⁶,

i drugie – negujące taki obowiązek powoda, podnoszące argument, że kwestia majątku dłużnika (tu: Skarbu Państwa), z którego wierzyciel mógłby się zaspokoić, nie podlega badaniu w postępowaniu rozpoznawczym, ale na etapie postępowania egzekucyjnego, zaś w postępowaniu rozpoznawczym sąd powinien tylko zastrzec dłużnikowi w wyroku prawo do powoływania się w toku egzekucji na ograniczenie jego odpowiedzialności wynikające z przepisów prawa materialnego (art. 319 k.p.c.)⁷. Teza uchwały wskazuje na to, że SN opowiedział się za tym drugim stanowiskiem, i to ono zasługuje na aprobatę.

3.

Za najistotniejsze elementy uzasadnienia uchwały należy jednak uznać przesądzenie przez SN, że Skarb Państwa, po pierwsze, jest następcą prawnym pod tytułem ogólnym podmiotów wykreślonych z KRS, a po drugie, jako ów sukcesor wstępuje nie tylko w ogół praw, lecz także obowiązków tych podmiotów, przy

wprowadzając ustawę o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. z 1997 r., poz. 770 ze zm.) – dalej: p.w.KRS, wyrok SO w Kielcach z 14 lutego 2017 r., II Ca 52/17, LEX nr 2266840; w doktrynie zob. A. Komenda, *Skutki rozwiązania podmiotu bez przeprowadzania postępowania likwidacyjnego i jego wykreślenia z rejestru (art. 25e)*, w: *Krajowy Rejestr Sądowy i postępowanie rejestrowe*, red. A. Komenda, Warszawa 2021, s. 631; T. Szczurowski, *Skutki procesowe nabycia przez Skarb Państwa mienia podmiotu wykreślonego z Krajowego Rejestru Sądowego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2022, nr 10, s. 51, 53; tenże, *Art. 25e [Tytuł egzekucyjny przeciwko podmiotowi wykreślonymu z Rejestru]*, w: *Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym. Komentarz*, red. K. Osajda, wyd. 9, Legalis/el. 2023, art. 25e, nb 34; Ł. Zamojski, *Krajowy Rejestr Sądowy. Komentarz*, wyd. 2, LEX/el. 2023, art. 25e.

⁷ W orzecznictwie zob. wyrok SA w Warszawie z 30 lipca 2021 r., V ACa 331/21, LEX nr 3253566; wyrok SO Warszawa-Praga w Warszawie z 23 listopada 2021 r., IV Ca 1513/21, LEX nr 3292021; w doktrynie: T. Szczurowski, *Art. 25e [Tytuł egzekucyjny przeciwko podmiotowi wykreślonymu z Rejestru]*, w: *Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym. Komentarz*, red. K. Osajda, Legalis/el. 2020, art. 25e, nb 34; J. Zawadzka, *Ograniczenie odpowiedzialności Skarbu Państwa za zobowiązania podmiotów wykreślonych/uznanych za wykreślone z Krajowego Rejestru Sądowego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2021, nr 8, s. 35–37.

⁵ Artykuł 25e został dodany ustawą z 28 listopada 2014 r. o zmianie ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2014 r., poz. 1924) – dalej: u.zm.KRS i wszedł w życie z dniem 1 stycznia 2015 r.

⁶ W orzecznictwie zob. m.in. wyrok SO w Gdańsku z 31 stycznia 2017 r., XV C 582/16, LEX nr 2245462; por. też, w odniesieniu do art. 9 ustawy z 20 sierpnia 1997 r. – przepisy

czym jego odpowiedzialność za zobowiązania przejęte po poprzedniku prawnym jest ograniczona do mienia nabytego po tym poprzedniku. Z uwagi na treść zagadnienia prawnego przedstawionego przez sąd pytający, te dwie konkluzje nie mogły się, co prawda, znaleźć w tezie uchwały, ale nie sposób przecenić ich znaczenia. W obu tych kwestiach w literaturze i orzecnictwie występują rozbieżności stanowisk.

się zapatrywanie SN może nie wydawać się rewolucyjne. Po drugie jednak, w wypowiedziach aprobujących stanowisko o następstwie prawnym Skarbu Państwa po podmiotach wykreślonych z KRS niejednoznacznie rozstrzygany jest charakter prawny tego następstwa. Można spotkać pogląd, zgodnie z którym jest to następstwo pod tytułem szczególnym⁹. Przeważają wypowiedzi opowiadające się za następstwem praw-

Najistotniejsze elementy uzasadnienia uchwały to przesądzenie przez SN, że Skarb Państwa, po pierwsze, jest następcą prawnym pod tytułem ogólnym podmiotów wykreślonych z KRS, a po drugie, jako ów sukcesor wstępuje nie tylko w ogół praw, lecz także obowiązków tych podmiotów.

Po pierwsze, sporne jest to, czy Skarb Państwa jest następcą prawnym podmiotu wykreślonego z KRS. Zdecydowanie dominuje stanowisko opowiadające się za takim następstwem i odrzucające pogląd o pierwotnym charakterze nabycia mienia przez Skarb Państwa na podstawie art. 25a ust. 1 u.KRS⁸, zatem w tym zakre-

nym pod tytułem ogólnym (sukcesją uniwersalną), ale niekiedy następstwo to rozumiane jest jako wstąpienie tylko w prawa poprzednika¹⁰, a niekiedy – jako wstąpienie w prawa i obowiązki podmiotu wykreślonego

8 Wyrok SN z 17 lutego 2022 r., II CSKP 368/22, OSNC 2022, nr 12, poz. 124; wyrok SN z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 960/22, OSNC 2023, nr 7–8, poz. 75; wyrok SO w Warszawie z 2 stycznia 2020 r., I C 688/18, LEX nr 3388619; wyrok SO w Warszawie z 24 września 2020 r., II C 633/18, LEX nr 3314669; wyrok SO Warszawa-Praga w Warszawie z 23 listopada 2021 r., IV Ca 1513/21, cyt. wyżej; w doktrynie zob. A.J. Witosz, *Art. 288, w: Kodeks spółek handlowych*, t. 2, red. A. Kidyba, Warszawa 2018, s. 891; J. Zawadzka, *Charakter prawny nabycia przez Skarb Państwa mienia podmiotów wykreślonych i uznanych za wykreślone z Krajowego Rejestru Sądowego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2021, nr 6, s. 36; też, *Następstwo prawne Skarbu Państwa po podmiotach wykreślonych i uznanych za wykreślone z Krajowego Rejestru Sądowego oraz jego wpływ na prawa obciążające składniki mienia nabytego przez Skarb Państwa*, „Przegląd Prawa

Handlowego” 2021, nr 7, s. 47; T. Szczurowski, *Skutki...*, s. 51, 53; tenże, *Art. 25e...*, w: *Ustawa...*, 2023, art. 25e, nb 15; Ł. Zamojski, *Krajowy...*, art. 25e. Odmiennie A. Komenda, *Skutki...*, s. 629, 631–632, która podkreśla nie tylko brak następstwa prawnego pod tytułem ogólnym Skarbu Państwa po podmiocie wykreślonym z KRS, ale generalnie brak następstwa prawnego (zob. tamże, s. 631–632), co można odczytywać jako opowiedzenie się za pierwotnym charakterem nabycia mienia przez Skarb Państwa.

9 Por. Ł. Zamojski, *Krajowy...*, art. 25e, który wyklucza następstwo pod tytułem ogólnym, ale opowiada się przeciwko nabyciu pierwotnemu, z czego drogą eliminacji można wnioskować, że autor zakłada nabycie składników mienia przez Skarb Państwa w drodze sukcesji singularnej *ex lege*.

10 Wyrok SO Warszawa-Praga w Warszawie z 23 listopada 2021 r., IV Ca 1513/21, cyt. wyżej; T. Szczurowski, *Skutki...*, s. 51, 53.

z KRS¹¹. W tym zakresie stanowisko SN, który przyłączył się do tego ostatniego zapatrywania, jest już istotnym *novum* w orzecznictwie SN¹², a przy tym jest w pełni trafne.

4.

Stanowisko przyjęte przez SN w kwestii sukcesji Skarbu Państwa w obowiązki podmiotu wykreślonego z KRS oznacza odrzucenie zapatrywania opartego na założeniu, że Skarb Państwa nabywa wyłącznie mienie pozostałe po tym podmiocie (prawa), lecz nie wstępuje w jego obowiązki, a tylko ponosi za nie odpowiedzialność nabytym mieniem. W świetle poglądu

nabył żadnych składników mienia, to zgodnie z tym zapatrywaniem nie ponosi on odpowiedzialności za długi tego podmiotu. Konsekwentne przeprowadzenie tego stanowiska powinno prowadzić dalej do wniosku, że Skarb Państwa nie ma wówczas legitymacji materialnoprawnej w procesie wszczętym przez wierzyciela podmiotu wykreślonego z KRS, gdyż mogłaby ona być uzasadniona tylko ustawową odpowiedzialnością Skarbu Państwa za ten dług, a w braku mienia, z którego Skarb Państwa miałby tę odpowiedzialność ponosić, nic nie uzasadnia tej legitymacji, zatem powództwo podlega oddaleniu, jeśli powód nie udowodni nabycia mienia przez Skarb Państwa po dłużniku. Co prawda,

Stanowisko, za którym opowiedział się SN, zakłada zejście się długu i odpowiedzialności w tym samym podmiocie – najpierw podmiocie wykreślonym z KRS, a od chwili wykreślenia – Skarbie Państwa jako jego następcy prawnym.

zanegowanego przez SN Skarbu Państwa nie staje się dłużnikiem w miejsce podmiotu wykreślonego z KRS, a jedynie *ex lege* zostaje na niego nałożona odpowiedzialność (klasyfikowana niekiedy jako odpowiedzialność rzeczowa)¹³, będąca odpowiedzialnością za cudzy dług. W rezultacie, jeśli po konkretnym podmiocie wykreślonym z KRS Skarb Państwa nie

według niektórych wypowiedzi do uwzględnienia powództwa wystarczające jest uprawdopodobnienie przez powoda nabycia takiego mienia¹⁴, jednak wydaje się, że ta liberalizacja wymagań jest nie do pogodzenia z założeniami tkwiącymi u podstaw tego zapatrywania (uprawdopodobnienie legitymacji materialnoprawnej pozwanego nie wystarczy do uwzględnienia powództwa; legitymację tę należy udowodnić), a tylko podyktowana jest dostrzeżonymi w praktyce trudnościami w jego konsekwentnym przeprowadzeniu.

Jak zatem widać, stanowisko, za którym opowiedział się SN, zakłada zejście się długu i odpowiedzialności¹⁵ w tym samym podmiocie – najpierw podmiocie

11 Wyrok SO w Warszawie z 2 stycznia 2020 r., I C 688/18, cyt. wyżej; wyrok SO w Warszawie z 24 września 2020 r., II C 633/18, cyt. wyżej; J. Zawadzka, *Następstwo...*, s. 48–50; też, *Ograniczenie...*, s. 33.

12 W wyrokach z 17 lutego 2022 r., II CSKP 368/22, cyt. wyżej, oraz z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 960/22, cyt. wyżej, SN poprzestał tylko na analizie wstąpienia Skarbu Państwa w prawa, nie wypowiadając się wprost co do wstąpienia w obowiązki podmiotu wykreślonego z KRS.

13 Tak wyrok SO w Gdańsku z 31 stycznia 2017 r., XV C 582/16, cyt. wyżej; A. Komenda, *Skutki...*, s. 631, 632. Trafnie krytykuje to zapatrywanie T. Szczurowski, *Skutki...*, s. 53.

14 Wyrok SO w Gdańsku z 31 stycznia 2017 r., XV C 582/16, cyt. wyżej; A.J. Witosz, *Art. 288...*, s. 892.

15 O pojęciach długu i odpowiedzialności oraz ich rozróżnieniu zob. przede wszystkim S. Grzybowski, *Wierzytelność i dług oraz uprawnienia i obowiązki*, w: *System prawa cywilnego*, t. 3.

wykreślonym z KRS, a od chwili wykreślenia – Skarbie Państwa jako jego następcy prawnym. Odpowiedzialność Skarbu Państwa za zobowiązania podmiotu wykreślonego z KRS nie zostaje więc nałożona na Skarb Państwa z mocy ustawy, ale jest konsekwencją tego, że Skarb Państwa staje się dłużnikiem.

Przeciwnie zapatrywanie opiera się natomiast na rozdzielaniu długu i odpowiedzialności z chwilą wykreślenia podmiotu z KRS¹⁶: Skarb Państwa nie nabywa

z długiem z chwilą wykreślenia dłużnika z KRS, skoro nie nabywa go Skarb Państwa, a dłużnik (w zakresie obowiązków – „bezsukcesyjnie”) traci byt prawny.

Opierając się na samym tylko brzmieniu art. 25e u.KRS, stanowiska opartego na rozdzielaniu długu i odpowiedzialności nie można – przynajmniej *prima facie* – wykluczyć. Dopiero głębsza analiza pokazuje jego mankamenty (zob. dalej, pkt 5). Zapatrywanie odrzucone przez SN wydaje się nie do obrony w świetle

Dla wierzycieli podmiotu wykreślonego z KRS równie ważne jak to, żeby mienie pozostałe po ich dłużniku było dla nich nadal dostępne w celu zaspokojenia ich roszczeń, jest to, aby ich roszczenia nie wygasły z chwilą ustania podmiotowości prawnej dłużnika.

długu; ponosi wyłącznie odpowiedzialność, i to tylko o tyle, o ile nabył mienie po tym podmiocie; Skarb Państwa nie jest następcą prawnym podmiotu wykreślonego z KRS w zakresie obowiązków, ale jedynie co do praw – w zakresie tych składników mienia, które nabył na podstawie art. 25e ust. 1 u.KRS. Stanowisko odrzucone przez SN nie wyjaśnia natomiast, co się dzieje

Prawo zobowiązań – część ogólna, cz. 1, red. Z. Radwański, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981, s. 57–58; E. Skowrońska-Bocian, *Odpowiedzialność spadkobierców za długi spadkowe*, Warszawa 1984, s. 14–20; J. Frąckowiak, *Glosa do uchwały SN z 19 listopada 1996 r.*, III CZP 114/96, OSP 1997, z. 6, poz. 114; E. Skowrońska-Bocian, W. Borysiak, *Odpowiedzialność za długi spadkowe*, w: *System prawa prywatnego*, t. 10. *Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, wyd. 3, Warszawa 2015, s. 663–664; M. Kaliński, *Istota zobowiązania*, w: A. Brzozowski, J. Jastrzębski, M. Kaliński, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania. Część ogólna*, wyd. 4, Warszawa 2021, s. 46–48; K. Osajda, E. Łętowska, *Wprowadzenie do części ogólnej zobowiązań*, w: *System prawa prywatnego*, t. 5. *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. K. Osajda, wyd. 3, Warszawa 2020, s. 25–26.

¹⁶ Tak wprost T. Szczurowski, *Skutki...*, s. 54.

uzasadnienia projektu ustawy wprowadzającej art. 25e u.KRS, w którym projektodawca wskazał między innymi, że w razie wykreślenia podmiotu z KRS w trakcie postępowania rozpoznawczego toczącego się z jego udziałem, postępowanie podlega zawieszeniu (art. 174 § 1 pkt 1 k.p.c.), a następnie zostaje „podjęte z udziałem Skarbu Państwa będącego «ogólnym następcą prawnym» podmiotu, który utracił byt prawny”¹⁷. Uzasadnienie projektu rzeczywiście koncentruje się głównie na zagadnieniu aktywów (szczególnie nieruchomości) pozostałych po podmiocie wykreślonym z KRS i uniknięciu problemów dotyczących powstania kategorii mienia niczyjowego¹⁸, i to jest niestety błąd tego uzasadnienia, ale to właśnie była najszerzej

¹⁷ Uzasadnienie projektu u.zm.KRS, druk sejmowy nr 2816, s. 19 uzasadnienia. Wprawdzie cytowany fragment uzasadnienia odnosi się wprost do art. 9 ust. 2b p.w.KRS, ale regulacja z art. 25e u.KRS jest niemalże identyczna i można przyjąć, że przy obu projektodawca opierał się na takich samych założeniach.

¹⁸ Uzasadnienie projektu u.zm.KRS, druk sejmowy nr 2816, s. 17–18, 21 uzasadnienia.

dyskutowana kontrowersja w czasie, gdy powstawał projekt nowelizacji. Uzasadnienie podkreśla jednak zarazem konieczność zapewnienia ochrony praw wierzycieli podmiotu wykreślonego z KRS, a z ich punktu widzenia równie ważne jak to, żeby mienie pozostałe po ich dłużniku było dla nich nadal dostępne w celu zaspokojenia ich roszczeń, jest to, aby ich roszczenia nie wygasły z chwilą ustania podmiotowości prawnej dłużnika. Sam fakt, że pozostało mienie byłego dłużnika i nabędzie je Skarb Państwa, nie zabezpieczy wierzycieli, jeśli ich wierzytelności w stosunku do dłużnika wygasną z braku dłużnika.

Projektodawca zdaje się wychodzić z założenia zgodnego z przyjętym przez SN, a więc założenia o zespoleniu długu i odpowiedzialności w tym samym podmiocie, również po wykreśleniu dłużnika z KRS, a nie z założenia o rozdzieleniu długu od odpowiedzialności¹⁹. Skarb Państwa ma bowiem ponosić odpowiedzialność wobec wierzycieli „jako następcą podmiotu, który utracił byt prawny”²⁰, „identycznie” jak spadkobierca przed przyjęciem spadku²¹ (por. art. 1030 zdanie pierwsze k.c.). Odpowiedzialność Skarbu Państwa ma być zatem materialnoprawnie odpowiedzialnością za własny dług i ma wynikać stąd, że Skarb Państwa wstępuje nie tylko w prawa, ale i w obowiązki podmiotu wykreślonego z KRS. Dlatego też istota uregulowania zawartego w art. 25e ust. 2 u.KRS nie polega na tym, że odpowiedzialność ta zostaje dopiero na Skarb Państwa nałożona *ex lege* (jako odpowiedzialność za cudzy dług). Istota tego uregulowania sprowadza się do tego, że Skarb Państwa jako nowy dłużnik ponosi także odpowiedzialność za nabyte zobowiązania (jako za własny dług), ale ponieważ odpowiedzialność osobista co do zasady nie jest ograniczona²², toteż trzeba

było ograniczyć jej zakres – do określonej masy majątkowej, identycznie jak to ma miejsce w przypadku spadkobierców w okresie przed przyjęciem spadku, którzy również ponoszą odpowiedzialność za dług własny, a więc ich odpowiedzialność osobista także jest konsekwencją wstąpienia w obowiązki poprzednika prawnego, nie zaś nałożoną na nich *ex lege* odpowiedzialnością za cudzy dług.

Pojęcie odpowiedzialności za cudzy dług nie zostało jeszcze dostatecznie wyjaśnione w cywilistyce. Niekiedy jest ono rozumiane bardzo szeroko, jako każdy przypadek odpowiedzialności za dług, którego pierwotnym dłużnikiem od chwili powstania długu była osoba inna niż podmiot ponoszący obecnie odpowiedzialność. W tym znaczeniu również przejemca długu (art. 519 k.c.) i spadkobierca, który wstąpił w obowiązki spadkodawcy w drodze sukcesji uniwersalnej, ponoszą odpowiedzialność za cudzy dług, gdyż to nie oni byli pierwotnie dłużnikami w chwili powstania długu²³. Tak szerokie ujęcie odpowiedzialności za cudzy dług nie wydaje się zasadne, biorąc pod uwagę, że w obu wymienionych przykładach podmiot ponoszący aktualnie odpowiedzialność za dług pierwotnego dłużnika nabył sam dług (stał się dłużnikiem w miejsce dotychczasowego dłużnika) i to właśnie ten dług jest obecnie źródłem jego odpowiedzialności. Pojęcie odpowiedzialności za cudzy dług należy ograniczyć do przypadków, w których źródłem odpowiedzialności określonego podmiotu za dług nie jest sam ten dług ciążyący na tym podmiocie, ale odrębne zdarzenie prawne²⁴. W świetle stanowiska odrzuconego przez SN w głosowanej uchwale Skarb Państwa ponosi tak rozumianą odpowiedzialność za cudzy dług, ponieważ nie nabył tego długu, a zatem źródłem jego odpowiedzialności nie jest sam dług, ale przepis ustawy.

19 Por. np. uzasadnienie projektu u.zm.KRS, druk sejmowy nr 2816, s. 18 uzasadnienia, akapit pierwszy, gdzie projektodawca uznaje moment wygaśnięcia roszczeń wierzycieli za będący jednocześnie chwilą wygaśnięcia odpowiedzialności za dług.

20 Uzasadnienie projektu u.zm.KRS, druk sejmowy nr 2816, s. 17 uzasadnienia.

21 Tamże.

22 Por. m.in. K. Osajda, E. Łętowska, *Wprowadzenie...*, s. 27; P. Machnikowski, *Struktura zobowiązania, w: System prawa prywatnego, t. 5. Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. K. Osajda, wyd. 3, Warszawa 2020, s. 183;

E. Skowrońska-Bocian, W. Borysiak, *Odpowiedzialność...*, s. 661.

23 Por. A. Kappes, *Odpowiedzialność za cudzy dług. Próba analizy pojęcia*, w: *Europeizacja prawa prywatnego*, t. 1, red. M. Pazdan, W. Popiołek, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar, Warszawa 2008, s. 532; E. Macierzyńska-Franaszczyk, *Odpowiedzialność za długi spadkowe*, Warszawa 2014, s. 58.

24 Podobnie, jak się wydaje, S. Grzybowski, *Wierzytelność...*, s. 59.

Wprowadzając art. 25e u.KRS projektodawca oparł się jednak na zapatrywaniu przeciwnym – o zejściu się długu i odpowiedzialności w osobie Skarbu Państwa. To dlatego wygaśnięcie roszczeń wierzycieli z upływem terminu rocznego wskazanego w art. 25e ust. 4 u.KRS jest równoznaczne z wygaśnięciem odpowiedzialności

których ukształtowana jest odpowiedzialność Skarbu Państwa, nie ulegają zmianie nawet wówczas, gdy ta wyodrębniona masa majątkowa jest nad wyraz skąpa (w uzasadnieniu omawianej uchwały SN przywołuje przykład zużytego komputera czy starego biurka) i *de facto* nie umożliwia pełnego zaspokojenia choćby

Zasady, według których ukształtowana jest odpowiedzialność Skarbu Państwa, nie ulegają zmianie nawet wówczas, gdy wyodrębniona masa majątkowa jest skąpa i nie umożliwia pełnego zaspokojenia choćby jednego z wierzycieli podmiotu wykreślonego z KRS.

Skarbu Państwa, chociażby po tym terminie wciąż istniało mienie nabyte po podmiocie wykreślonym z KRS, z którego teoretycznie – w razie przyjęcia założenia o rozdzieleniu długu od odpowiedzialności – w świetle art. 25e ust. 2 u.KRS Skarb Państwa wciąż mógłby ponosić odpowiedzialność wobec wierzycieli, jako że przepis ten w żaden sposób nie ogranicza czasowo tej odpowiedzialności.

W kwestii charakteru ograniczenia odpowiedzialności Skarbu Państwa za zobowiązania przejęte po podmiocie wykreślonym z KRS trzeba dodać, że ograniczenie to, określane terminem *cum viribus patrimonii*²⁵, zakłada utrzymanie odrębności masy majątkowej, którą następcą prawny odpowiada za zobowiązania podmiotu wykreślonego z KRS, w stosunku do pozostałego majątku Skarbu Państwa²⁶. Zasady, według

jednego z wierzycieli podmiotu wykreślonego z KRS. W takim przypadku, podobnie jak wtedy, gdy odrębna masa majątkowa wprawdzie istniała, ale uległa wyczerpaniu, realizacja odpowiedzialności Skarbu Państwa za nabyte zobowiązania nie będzie możliwa. Nie będzie to oznaczało, że zobowiązania te przestaną istnieć (o ile dopełniono wymagań z art. 25e ust. 4 u.KRS), ale nie będzie majątku, z którego mogłyby być zaspokojone²⁷.

5.

Jak wspomniano, stanowisko opierające się na założeniu, że na Skarb Państwa zostaje tylko nałożona *ex lege* odpowiedzialność za cudzy dług, nie wyjaśnia losów długu podmiotu wykreślonego z KRS po jego wykreśleniu. Zgodnie z art. 25e ust. 4 u.KRS roszczenia wierzycieli wygasają, jeżeli nie będą dochodzone przeciwko Skarbowi Państwa w ciągu roku od chwili nabycia mienia przez Skarb Państwa, które następuje z chwilą wykreślenia dłużnika z KRS, a jeśli przed

25 O charakterze tego ograniczenia odpowiedzialności Skarbu Państwa i sposobie jego realizacji w toku postępowań inicjowanych przez wierzycieli podmiotu wykreślonego z KRS zob. szerzej J. Zawadzka, *Ograniczenie...*, s. 33–41 i tam przywołana literatura.

26 K. Osajda, E. Łętowska, *Wprowadzenie...*, s. 27. W odniesieniu do odpowiedzialności spadkobierców *cum viribus*

hereditatis zob. m.in. E. Macierzyńska-Franaszczyk, *Odpowiedzialność...*, s. 68–69; E. Skowrońska-Bocian, W. Borysiak, *Odpowiedzialność...*, s. 661–662, 673.

27 Por. P. Machnikowski, *Struktura...*, s. 186.

tą datą wierzyciel uzyskał tytuł egzekucyjny przeciwko dłużnikowi, roszczenie stwierdzone w tym tytule wygasa, jeżeli w terminie rocznym wierzyciel nie złoży wniosku o wszczęcie egzekucji. Jeśliby przyjął rozdzielenie długu od odpowiedzialności, a Skarb Państwa miałby tylko ponosić *ex lege* odpowiedzialność za cudzy dług, to przepis ten nie ograniczałby czasowo samej odpowiedzialności, ale tylko stanowiłby o wygaśnięciu długu po upływie wskazanego w nim terminu. Powstawałaby zarazem konieczność wyjaśnienia konstrukcji, w oparciu o którą dług ten istnieje jeszcze przez rok po tym, jak przestał istnieć dłużnik (a niekiedy dłużej niż przez rok, jeśli w tym czasie zostałyby podjęte środki prawne wskazane w art. 25e ust. 4 u.KRS). Ustawa nie idzie tak daleko, aby przyjmować fikcję utrzymania bytu prawnego dłużnika po prawomocnym wykreśleniu go z KRS, skoro począwszy od tego dnia, roszczenia mają już być kierowane do Skarbu Państwa, a nie do tego podmiotu, zaś postępowania z udziałem tego podmiotu mają być zawieszane i podejmowane z udziałem Skarbu Państwa. Rozwiązania należałoby zatem szukać gdzie indziej. Być może trzeba by przyjąć, że ustawodawca wprowadza w art. 25e ust. 4 u.KRS szczególne rozwiązanie polegające na czasowym istnieniu długu mimo braku dłużnika. Jakkolwiek z dogmatycznego punktu widzenia byłoby to rozwiązanie nieprawidłowe²⁸, to jednak być może dałoby się przyjąć, że ustawodawca chciał wyjątkowo (i tymczasowo) operować takim prowizorium²⁹. Nie rozwiązywałoby to wciąż problemu czasowego zakresu odpowiedzialności Skarbu Państwa oddzielonej od długu. Sama odpowiedzialność Skarbu Państwa nałożona na niego w art. 25e ust. 2 u.KRS nie podlegałaby ograniczeniu czasowemu przewidzianemu w art. 25e ust. 4 u.KRS, skoro nie byłaby rezultatem wstąpienia w długi podmiotu wykreślonego z KRS,

28 Por. P. Machnikowski, *Struktura...*, s. 185. Prezentowana zwłaszcza w orzecznictwie sprzed dodania art. 25e u.KRS koncepcja istnienia długu mimo braku dłużnika to obszerne zagadnienie, które nie może zostać omówione w ramach glosy.

29 Taką konstrukcją usiłował się „ratować” SA w Gdańsku w wyroku z 17 września 2019 r., I ACa 771/18, LEX nr 3082633, twierdząc, że dopóki istnieją składniki mienia, z którego może być egzekwowana odpowiedzialność, należy przyjąć istnienie długu mimo braku dłużnika.

ale tylko rezultatem nabycia mienia. Po upływie terminów wskazanych w art. 25e ust. 4 u.KRS byłyby to wprawdzie szczególna odpowiedzialność za dług mimo nieistnienia długu, ale skoro ustawodawca może operować prowizorium polegającym na przyjęciu istnienia długu mimo braku dłużnika, to dlaczego nie można by stwierdzić, że ten sam ustawodawca chciał skonstruować odpowiedzialność za dług mimo braku długu. W doktrynie twierdzi się, że prawu polskiemu nie jest obecnie znana konstrukcja odpowiedzialności bez długu³⁰, zatem byłby to jedyny przypadek takiej odpowiedzialności.

Jak widać, w razie oparcia się na założeniu o wstąpieniu przez Skarb Państwa tylko w prawa podmiotu wykreślonego z KRS z jednoczesnym nałożeniem nań *ex lege* odpowiedzialności za cudzy dług, mnożą się pytania, na które trudno znaleźć racjonalne i poprawne dogmatycznie odpowiedzi. Trudno też znaleźć w uzasadnieniu projektu nowelizacji wprowadzającej art. 25e u.KRS wskazówki co do tego, że w tym właśnie kierunku należałoby odczytywać nowe przepisy. Trafnie zatem w uzasadnieniu omawianej uchwały SN opowiedział się przeciwko stanowisku o nałożeniu na Skarb Państwa odpowiedzialności bez jednoczesnego wstąpienia w dług.

Stanowisko zaaprobowane przez SN pozwala zrealizować cele, którym miał służyć art. 25e u.KRS. Pozwala wypełnić „próżnię”, która powstawałaby w razie przyjęcia poglądu o tzw. bezsukcesyjnej utracie bytu prawnego przez podmioty wykreślone z KRS. Sukcesja taka potrzebna jest nie tylko w sferze aktywów, lecz także w sferze obowiązków, chociażby nie była równoznaczna z tym, że wierzyciele podmiotu wykreślonego z KRS uzyskają w jakimkolwiek zakresie zaspokojenie swoich roszczeń od Skarbu Państwa. Przykładowo, ich wierzycielności mogą być zabezpieczone na mieniu osób trzecich; mogą być też zabezpieczone zabezpieczeniami o charakterze osobistym, na przykład poręczeniem, a w razie przyjęcia zapatrywania o braku następcy prawnego podmiotu wykreślonego z KRS w zakresie obowiązków, trzeba by przyjąć, że wierzycielności te wygasają wobec braku dłużnika, jeśli dłużnik nie

30 Por. S. Grzybowski, *Wierzycielność...*, s. 58; A. Kappes, *Odpowiedzialność...*, s. 535, przyp. 8; P. Machnikowski, *Struktura...*, s. 183.

pozostawił po sobie żadnych składników mienia. Również z tego względu należy podzielić stanowisko SN.

6.

Na zakończenie należy powrócić do wspomnianego na wstępie praktycznego znaczenia zapatrywania, które znalazło wyraz w samej tezie głosowanej uchwały. Sprowadza się ono do tego, że wierzyciel nie zostanie pozbawiony szans na zaspokojenie wierzytelności, które przysługiwały mu wobec podmiotu

się o tym tuż przed upływem rocznego terminu prekluzyjnego nie pozbawi ich szansy na zaspokojenie, ponieważ nie ciąży na nich obowiązek udowodnienia (a nawet uprawdopodobnienia) już w pozwie, iż Skarb Państwa nabył składniki mienia ich dłużnika. Jeśli przed upływem terminu przedawnienia roszczenia zasądzonego od Skarbu Państwa zostanie ujawniony składnik mienia, który Skarb Państwa nabył po podmiocie wykreślonym z KRS, wierzyciel będzie mógł skierować do niego egzekucję.

Stanowisko zaaprobowane przez SN pozwala wypełnić „próżnię”, która powstawałaby w razie przyjęcia poglądu o tzw. bezsukcesyjnej utracie bytu prawnego przez podmioty wykreślone z KRS.

wykreślonego z KRS już na etapie postępowania rozpoznawczego przed sądem, jeśli nie zdoła uprawdopodobnić nabycia przez Skarb Państwa jakiegokolwiek składnika mienia podmiotu wykreślonego z KRS. Wierzyciel uzyska wyrok zasądający przeciwko Skarbowi Państwa, a następnie – przez okres przedawnienia roszczeń stwierdzonych prawomocnym orzeczeniem sądu³¹ – będzie mógł kontynuować poszukiwania składników mienia pozostałych po podmiocie wykreślonym z KRS. Wierzyciel może też złożyć w tym okresie wniosek o wszczęcie egzekucji, czym przerwie bieg przedawnienia, i zlecić komornikowi poszukiwanie tego majątku (art. 801² k.p.c.). Niweluje to do pewnego stopnia ryzyko, o którym wspomina SN w uzasadnieniu uchwały, związane z nadzwyczaj krótkim terminem wyznaczonym wierzycielom podmiotu wykreślonego z KRS do dochodzenia ich roszczeń przeciwko Skarbowi Państwa (art. 25e ust. 4 u.KRS). Wciąż występuje bardzo duże ryzyko, że w ciągu roku od uprawomocnienia się postanowienia o wykreśleniu podmiotu z KRS wierzyciele nie dowiedzą się o tym wykreśleniu, ale dowiedzenie

Przykłady z orzecznictwa pokazują, że losy mienia podmiotów wykreślonych z KRS mogą być bardzo zawiłe i nieprzewidywalne. W jednej ze spraw okazało się, że taki podmiot zbył nieruchomości cudzoziemcowi, a już po wykreśleniu zbywcy z KRS właściwy minister zakwestionował ważność zbycia³². W sprawie tej powództwo ministra oparte na art. 6 ust. 2 ustawy o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców³³ nie zostało wprawdzie uwzględnione z przyczyn, które nie mogą być tu szerzej omawiane, ale gdyby zostało uwzględnione, okazałoby się, że Skarb Państwa nabył po zbywcy wykreślonym z KRS nieruchomości, ponieważ nieważność umowy sprzedaży oznaczałaby, iż podmiot wykreślony z KRS nigdy nie wyzbył się własności tej nieruchomości³⁴. Są to jednak okoliczności,

32 Zob. stan faktyczny sprawy, w której zapadł wyrok SN z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 960/22, cyt. wyżej.

33 Ustawa z 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r., poz. 2278).

34 Por. też podobny stan faktyczny, w którym zapadł wyrok SO w Kielcach z 14 lutego 2017 r., II Ca 5/17, cyt. wyżej, gdzie po ustaniu bytu prawnego zbywcy nieruchomości była rozstrzygana – z udziałem Skarbu Państwa – kwestia

31 Por. art. 125 § 1 k.c.

które mogą się ujawnić później niż w ciągu roku od wykreślenia podmiotu z KRS.

Nie ma zgodności co do tego, czy art. 25e u.KRS znajduje zastosowanie do wszystkich kategorii podmiotów i do wszystkich trybów wykreślenia podmiotu z KRS³⁵. Najwięcej przypadków pozostawienia mienia po podmiocie wykreślonym z KRS dotyczy jednak

wierzytelności te nabywa – na podstawie art. 25e ust. 1 u.KRS – Skarb Państwa³⁶. W najnowszym orzecznictwie można też znaleźć przykład, w którym spółka kapitałowa wykreślona z KRS bez przeprowadzania likwidacji okazywała się właścicielem nieruchomości, a co więcej, była to okoliczność znana sądowi cywilnemu, przed którym toczył się spór z udziałem tej

Czynności podejmowane w postępowaniu o wykreślenie spółki z KRS bez przeprowadzania postępowania likwidacyjnego, a zmierzające do ustalenia, czy spółka ma zbywalny majątek, są bardzo zawodne.

wykreślenia na podstawie art. 25d ust. 1 u.KRS, bez przeprowadzania postępowania likwidacyjnego. Spółki bywają wykreślane z KRS na podstawie art. 25d ust. 1 u.KRS, a więc przy rzekomym spełnieniu przesłanki „braku zbywalnego majątku”, w sytuacji, gdy jednocześnie te same spółki dochodzą przed sądem roszczeń (z wierzytelności jak najbardziej zbywalnych) przeciwko swoim dłużnikom, i to roszczeń, które okazują się w pełni zasadne, ale wobec wykreślenia powodawierzyciela z KRS w toku postępowania sądowego,

spółki, ale sąd rejestrowy prowadzący postępowanie na podstawie art. 25a u.KRS nie dysponował takimi informacjami i orzekł o rozwiązaniu spółki³⁷.

Przypadki takie dowodzą, jak bardzo zawodne są czynności podejmowane w postępowaniu o wykreślenie spółki z KRS bez przeprowadzania postępowania likwidacyjnego, a zmierzające do ustalenia, czy spółka ma zbywalny majątek³⁸. Jednak nawet prowadzenie postępowania likwidacyjnego nie gwarantuje, że nie będzie dochodziło do sytuacji, w których mimo

ważności umowy sprzedaży nieruchomości (w tej sprawie znajdował zastosowanie art. 9 p.w.KRS).

35 Twierdząco SN w uzasadnieniu uchwały z 15 lutego 2019 r., III CZP 83/18, OSNC 2020, nr 1, poz. 5; w doktrynie T. Szczurewski, *Nowe kompetencje i obowiązki sądu rejestrowego*, „Monitor Prawniczy” 2015, nr 5, s. 238–239). Stanowisko to jest kwestionowane przede wszystkim w odniesieniu do handlowych spółek osobowych (zob. m.in. M. Dziurda, *Przejmowanie przez Skarb Państwa mienia pozostałego po podmiotach wykreślonych z KRS*, „Monitor Prawniczy” 2020, nr 9, s. 473–474; G. Nita-Jagielski, *Zakończenie działalności handlowej spółki osobowej bez jej likwidacji – uwagi w świetle orzecznictwa*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2022, nr 9, s. 41, i J. Lic, *Spółka jawna. Komentarz*, Warszawa 2023, art. 84, nb 35).

36 Zob. stan faktyczny sprawy, w której został wydany wyrok SN z 17 lutego 2022 r., II CSKP 368/22, cyt. wyżej.

37 Zob. wyrok SA w Gdańsku z 17 września 2019 r., I ACA 771/18, cyt. wyżej.

38 Por. M. Hotel, T. Marek, *Rozwiązanie podmiotu wpisanego do Krajowego Rejestru Sądowego bez przeprowadzania postępowania likwidacyjnego*, „Palestra” 2016, z. 7–8, s. 12. W oparciu o porównanie treści art. 25e ust. 1 i art. 25d ust. 1 u.KRS autorzy argumentują, że postulat racjonalności ustawodawcy prowadzi do wniosku, iż ustawodawca sam zakładał istnienie sytuacji, w których sąd rejestrowy w toku postępowania o wykreślenie podmiotu z KRS bez przeprowadzania postępowania likwidacyjnego nie ustali istnienia jakiegokolwiek mienia podmiotu wykreślanego, pomimo że takie w rzeczywistości istnieje.

wykreślenia podmiotu z KRS, pozostanie po nim mienie. Stąd też twierdzenia zgłaszane na etapie postępowania rozpoznawczego z powództwa wierzyciela podmiotu wykreślonego z KRS, że „bezsownie” podmiot ten nie pozostawił po sobie żadnego mienia, chociaż byłyby zgłaszane w dobrej wierze i oparte na „najlepszej wiedzy” strony, i tak mogą się później okazać obiektywnie niezgodne z rzeczywistością. Oddalenie powództwa wierzyciela wytoczonego w ciągu roku od uprawomocnienia się postanowienia o wykreśleniu dłużnika z KRS z powodu braku uprawdopodobnienia, że dłużnik pozostawił po sobie mienie nabyte przez Skarb Państwa, pozbawia wierzyciela szansy na zaspokojenie jego roszczenia na wypadek, gdyby takie okoliczności wyszły na jaw po prawomocnym zakończeniu postępowania z powództwa przeciwko Skarbowi Państwa.

Konkludując, również ze względów czysto pragmatycznych, motywowanych niedoskonałościami procedur prowadzących do wykreślenia podmiotów z KRS, teza uchwały zasługuje na aprobatę.

Bibliografia

- Dziurda M., *Przejmowanie przez Skarb Państwa mienia pozostawionego po podmiotach wykreślonych z KRS*, „Monitor Prawniczy” 2020, nr 9, s. 472–476.
- Frąckowiak J., *Głosa do uchwały SN z 19.11.1996 r., III CZP 114/96*, OSP 1997, z. 6, poz. 114.
- Grzybowski S., *Wierzytelność i dług oraz uprawnienia i obowiązki*, w: *System prawa cywilnego*, t. 3. *Prawo zobowiązań – część ogólna*, cz. 1, red. Z. Radwański, Wrocław–Warszawa–Kra-ków–Gdańsk–Łódź 1981, s. 40–70.
- Hotel M., Marek T., *Rozwiązanie podmiotu wpisanego do Krajowego Rejestru Sądowego bez przeprowadzania postępowania likwidacyjnego*, „Palestra” 2016, z. 7–8, s. 7–14.
- Kaliński M., *Istota zobowiązania*, w: A. Brzozowski, J. Jastrzębski, M. Kaliński, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania. Część ogólna*, wyd. 4, Warszawa 2021, s. 36–48.
- Kappes A., *Odpowiedzialność za cudzy dług. Próba analizy pojęcia*, w: *Europeizacja prawa prywatnego*, t. 1, red. M. Pazdan, W. Popiołek, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar, Warszawa 2008, s. 531–540.
- Komenda A., *Skutki rozwiązania podmiotu bez przeprowadzania postępowania likwidacyjnego i jego wykreślenia z rejestru (art. 25e)*, w: *Krajowy Rejestr Sądowy i postępowanie rejestrowe*, red. A. Komenda, Warszawa 2021, s. 628–637.
- Lic J., *Spółka jawna. Komentarz*, Warszawa 2023.
- Machnikowski P., *Struktura zobowiązania*, w: *System prawa prywatnego*, t. 5. *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. K. Osajda, wyd. 3, Warszawa 2020, s. 129–192.
- Macierzyńska-Franaszczuk E., *Odpowiedzialność za długi spadkowe*, Warszawa 2014.
- Nita-Jagielski G., *Zakończenie działalności handlowej spółki osobowej bez jej likwidacji – uwagi w świetle orzecznictwa*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2022, nr 9, s. 35–42.
- Osajda K., Łętowska E., *Wprowadzenie do części ogólnej zobowiązań*, w: *System prawa prywatnego*, t. 5. *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. K. Osajda, wyd. 3, Warszawa 2020, s. 1–127.
- Skowrońska-Bocian E., *Odpowiedzialność spadkobierców za długi spadkowe*, Warszawa 1984.
- Skowrońska-Bocian E., Borysiak W., *Odpowiedzialność za długi spadkowe*, w: *System prawa prywatnego*, t. 10. *Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, wyd. 3, Warszawa 2015, s. 651–793.
- Szczurowski T., *Nowe kompetencje i obowiązki sądu rejestrowego*, „Monitor Prawniczy” 2015, nr 5, s. 233–240.
- Szczurowski T., *Skutki procesowe nabycia przez Skarb Państwa mienia podmiotu wykreślonego z Krajowego Rejestru Sądowego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2022, nr 10, 49–55.
- Szczurowski T. *Art. 25e [Tytuł egzekucyjny przeciwko podmiotowi wykreślonymu z Rejestru]*, w: *Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym. Komentarz*, red. K. Osajda, wyd. 1, Legalis/el. 2020.
- Szczurowski T., *Art. 25e [Tytuł egzekucyjny przeciwko podmiotowi wykreślonymu z Rejestru]*, w: *Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym. Komentarz*, red. K. Osajda, wyd. 9, Legalis/el. 2023.
- Witosz A.J., *Art. 266*, w: *Kodeks spółek handlowych*, t. 2, red. A. Kidyba, Warszawa 2018, s. 886–896.
- Zamojski Ł., *Krajowy Rejestr Sądowy. Komentarz*, wyd. 2, LEX/el. 2023.
- Zawadzka J., *Charakter prawny nabycia przez Skarb Państwa mienia podmiotów wykreślonych i uznanych za wykreślone z Krajowego Rejestru Sądowego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2021, nr 6, s. 32–37.
- Zawadzka J., *Następstwo prawne Skarbu Państwa po podmiotach wykreślonych i uznanych za wykreślone z Krajowego Rejestru Sądowego oraz jego wpływ na prawa obciążające składniki mienia nabytego przez Skarb Państwa*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2021, nr 7, s. 47–53.
- Zawadzka J., *Ograniczenie odpowiedzialności Skarbu Państwa za zobowiązania podmiotów wykreślonych/uznanych za wykreślone z Krajowego Rejestru Sądowego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2021, nr 8, s. 33–41.